

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך כט, תשל"ח

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

עוד על "עושר שמור לבעליו לרעתו"

ב"לשוננו לעם", קונטרס רע"ז-רע"ח ("הידעת מאין הפיטוי?" מדבר מר א' בנדיד — בתוך הסברתו היפה והנכונה לביטויים רבים — גם על הפסוק בקהלת "עושר שמור לבעליו לרעתו" (ה, יב).

לדעתו טועים כל המפרשים לרעתו כהיפוכו של "לטובתו", והוא סבור, כי לרעתו מתפרש "לעת רעה", "ליום רעה", והמדיבר הוא בקמצן, המחסר כל ימיו את נפשו מטובה ושומר את עושרו ליום רע; ובסופו של דבר הוא מפסיד את כל כספו בעניין רע, ואין לו מאומה להוריש לבנו.

1. ואפשר ששני המטבעות הללו אף יצאו מבית יוצר אחד: שמא מספרות המרכבה (השוה תוספתא חגיגה ב, ז: "... ואי אתו דורש מה למעלה ומה למטה, מה היה ומה עתיד להיות"); שמא מן הפולמוס על קדמותו או חידושו של העולם ("היה או "נברא" — סברה זו שמעתי מפי מ' מדן). לא אמרתי אלא "שמא": ולענייננו, דבר זה לא מעלה ולא מוריד

פירוש יפה ומשתלב יפה בפסוקים שלאחריו. ואף על פי כן קשה לקבלו.

אף אחד מן המפרשים שעמד בסודו של קהלת לא יוכל להסכים לפירוש זה. אדרבה, גם לרעתו במשמע של ג ר י מ ת ר ע ה , כפירוש הרווח, מתיישב בפסוק ובהמשכו. לעומת זאת פירושו "שעת רעה", כדעת בנדויד. נראה מחוספס וזר לשימושה הלשוני של מגילת קהלת. כשביקש קהלת במקום אחר להביע משמע זה, אמר במפורש לְעֵת רָעָה או לְיוֹם רָעָה. בפרק ט, יא: "יוקשים בהם בני אדם ל ע ת ר ע ה " ; ובפרק ז, יד: "ביום טובה היה כְּטוֹב ו ב י ם ר ע ה ר אָה". וכן מצויה מלה זו בכינויים ובמשמע המקובל: "יש צדיק אֲבֹד בצדקו, ויש רשע מאריך ב ר ע ת ו " (ז, טו). נמצא, שלאורך כל המגילה באה המלה רָעָה במשמע שהוא היפוכו של "טובה". ותמה על מר בנדויד. המדייק תמיד בלשונו והזהיר בהגדרותיו, שהוציא הפעם את המלה מידי פשוטה והחליט: לרעתו — "שיישמר ל ע ת ר ע ה " .

ועוד: לפי פירושו הפסוק הנידון מקוטע הוא, ורק הפסוק שלאחריו משלימו; ואילו לפי הפירוש המקובל הושלם הרעיון בפסוק עצמו, והוא משתלב בהמשך להסבר מפורט. והעיקר: פסוקנו מכון יפה כלפי אנשים שעושרם מביאם לידי דאגה, ואפילו לידי נטילת נשמה ממש. ברוסיה, בשנים הראשונות לאחר המהפכה קראו פסוק זה על עשירים, שהסתירו את ממזנם מעיני השלטון, ומשנמצא הרכוש המוסתר, הוחרם, ובעליו שולחו לארץ גזרה, וסופם ששילמו בחייהם.

קביעתו של מר בנדויד, כי דוקא פירושו הוא המכוון
לכונת הפסוק, נראית מוגזמת.

*

א' בנדויד משיב:

יישר כוחו של מר ז' איגרת על ראיותיו הטובות והנכוחות
לפירוש המלה לרעתו בקהלת. אלא שהמקבילות שהביא אינן
מיישבות אלא את פירוש המלה ואת פירוש הפסוק, אך לא את
הפסקה כולה: העושר שמור לבעליו לגרום לו
רעה; ומה היא אותה רעה? וכיצד נגרמה? — על כך אין שם
אף רמז קל. ואם זהו עיקרו של הרעיון, מדוע הוא חסר מן
הספר?

והנה — שלא כפירוש הזה — כל אותם הפסוקים עד סוף
הפרק, וגם בתחילת פרק ו', מגנים את הקמצנות, וברור, שזהו
עיקר הרעיון שם. וכבר הודגש הדבר גם באחד
המדרשים:

אבל העשיר ש ע י נ ו ר ע ה (= קמצן!) הולך הוא וממונו מן העולם
הזה, שנאמר: "ואבד העֶשֶׂר ההוא בענין רע" — ש ע י נ ו ר ע ה
פגד גפאי צדקה (שמות רבה לא, ב).

כלומר, לא שהעושר גרם, אלא שקמצנותו גרמה.
אמנם רק מדרש של מלים, אבל לדעתי קרוב לפשט.
שמור לרעתו, שמשמעו "שמור לעת רעתו", מובא
בפירושו של "מתנות כהונה" לפסוקנו במדרש קהלת רבה.
כלומר, העושר שמור לעת רעתו בשכיל לשלם בו את
הקנס שהטילה עליו המלכות ולהינצל: לרעתו — לעת רעתו.